

njihove strokovne (ne)utemeljenosti. Pri njihovem oblikovanju je gotovo dosti arbitrarnosti in – kar pa sicer vsak scenarij predpostavlja – konstruktivizma. Hkrati pa se zdi, da se avtor v veliki meri opira na kolektivni spomin in na veliko mero zdravega razuma.

Vendar nas takšen prikaz tudi opozarja na velike razlike med nekdanjo Sovjetsko zvezo in recimo Poljsko (kjer so okrog štiri petine kmetijstva ostale v zasebni lasti) ali nekdanjo Jugoslavijo (v kateri je vendarle delovala množica relativno avtonomnih sistemov in posameznikov). Zato je iz naših razmer toliko težje doumeti daljnosežnost razpada totalitarnega sistema tako velikanskega obsega, kot je bila SZ. Ta razpad pušča za sabo le nekakšen vakuum, praznino, ki niti glede na miselnost in večino niti glede na institucionalne okvire niti glede na tehnološko infrastrukturo ne daje nikakršne oporne točke za samostojno reševanje problemov v vsakdanjem življenjskem okolju.

Apatija in pričakovanje zunanje rešitve pa sta vsekakor zelo problematična ter – na številne načine – ogrožujoča in potencialna eksplozivna situacija.

LJUBICA JELUŠIČ

Prihodnost varnosti v Evropi

Primerjalna analiza evropskega javnega mnenja – poročilo z mednarodnega posveta v Bruslju

Sredi vrveža generalov, sekretarjev, direktorjev pomembnih in manj pomembnih komisij in agencij je na poveljstvu NATO pakta v Bruslju sredi decembra 1991 gostovala na videz nenavadna družba. Zbrali so se predstavniki vojaške sociologije in vojaške politologije iz različnih evropskih držav. Predstavili so referate, ki so nastali na osnovi skoraj povsem identičnih raziskav v vseh evropskih deželah, ki so se posveta udeležile. Morda nekaterim vzhodnoevropskim državam kljub njihovim željam nikoli ne bo uspelo, da bi postale formalne članice NATO pakta, toda njihovi znanstveniki

– nekateri med njimi celo aktivni častniki, so na tem srečanju sedeli skupaj s svojimi kolegi iz zahodnoevropskih držav, stanovali skupaj v vojaškem hotelu Princa Alberta, razmišljali o skupnih trendih v javnem mnenju v posameznih državah, o evropski vojski, o »pomankanju« sovražnikov, o krizi identitete nacionalnih armad itd. Morda so se naskrivaj čudili svoji spoštljivosti do sedeža poveljstva NATO pakta, ki se zdi iz Prage ali Varšave, in tudi iz Ljubljane, nekaj veličastnega. V »živo« pa je to ogromna samozadostna birokratska organizacija na obrobju Bruslja, kjer ob vstopu dobiš oznako »Obiskovalec«, prestopiš kontrolna vratca kot pri vstopu v letalo, in postaneš podoben mimo hitečim uslužbencem različnih ras. Sami gostitelji so dejali, da si pred leti ni bilo mogoče zamisliti, da bi poveljstvo NATA v svojih prostorih gostilo še koga, ki ne prihaja iz zahodnih držav. Spremembe v razmerjih med Vzhodom in Zahodom so očitno odprle tudi ta vrata.

Mednarodno srečanje na temo »Prihodnost varnosti v Evropi: Primerjalna analiza evropskega javnega mnenja« je organiziralo mednarodno znanstveno združenje s kratico ERGOMAS (European Research Group On Military and Society), se pravi Evropska raziskovalna skupina o vojaštvu in družbi, ki sicer bolj ali manj aktivno deluje v šestih različnih delovnih skupinah. Tokratno srečanje je organizirala njena prva delovna skupina, ki se poglobljeno ukvarja z legitimizacijo in integracijo vojaštva. Srečanje, ki se ga je udeležilo približno 50 znanstvenikov in predstavnikov različnih ustanov – od komisij NATO do komisij Evropske skupnosti – sta finančno podprli dve ustanovi, in sicer Urad za informacije in tisk NATA pakta ter belgijski Nacionalni sklad za znanstveno raziskovanje.

ERGOMAS vključuje večino zaenkrat še predvsem zahodnoevropskih znanstvenikov, ki danes v vojaški sociologiji in politologiji nekaj pomenijo. Na svojem prvem kongresu leta 1988 je to neodvisno znanstveno združenje definiralo svoj interes: ustanovljeno je bilo zaradi kljubovanja ameriški prevladi na področju raziskovanja razmerij med vojaštvom in družbo ter kot izraz težnje po mednarodnem povezovanju znanstvenikov, ki pripadajo evropskemu geografskemu prostoru. Danes sodeluje v združenju več kot 130 znanstvenikov, in Sloveni-

ja, nekoč tudi Jugoslavija, ima v njem posebno mesto – med ustanovitelje združenja sodi prof. Anton Bebler, predstojnik Obramboslovnega raziskovalnega centra na Fakulteti za družbene vede.

Člani prve delovne skupine ERGOMAS so si zadali veliko nalogo – to je, s pomočjo javnomnenjskih raziskav in analize javnih diskusij predvideti prihodnost razvoja evropske varnosti. Srečanje v Bruslju je pomenilo zaključek prve velike etape dela, to je analizo rezultatov že opravljenih raziskav ter analizo vsebine pomembnejših nacionalnih diskusij s področja nacionalne in evropske varnosti. V dvanajstih državah članicah Evropske skupnosti je bilo interpretiranje podatkov dokaj lahko opravilo. Evropska skupnost namreč že od leta 1973 opravlja po dve standardni raziskavi javnega mnenja letno, in sicer po enotnih vzorcih za vse države in s 1000 vključenimi respondenti; le v Luksemburgu je bilo anketiranih 300 respondentov, v Veliki Britaniji zaradi Severne Irske 1300 in v združenih Nemčiji od jeseni leta 1990 po 1000 iz starih zveznih dežel (kot pravijo nekdanji Zvezni republiki Nemčiji) in 1000 iz novih zveznih dežel (kot pravijo nekdanji Nemški demokratični republiki). V vsaki raziskavi sodeluje potemtakem približno 12.600 respondentov, ki odgovarjajo na nekatera stalna vprašanja, se pravi, da se pojavljajo leto za letom v enaki ali nekoliko prirejeni obliki. Odgovarjajo tudi na vprašanja različnih naročnikov iz Evropske skupnosti: za del variabel poskrbi USIA (United States Information Agency), ki svoje podatke obdeluje sama in jih preda v javno uporabo praviloma šele po dveh letih; del vprašanj pa postavi tudi Gallupov inštitut. Zbrani podatki o vprašanih, ki jih naroča Komisija Evropske skupnosti, se redno objavljajo v publikaciji Eurobarometer, kjer so v prvem delu objavljene krajše interpretacije podatkov s križanji z demografskimi variablami, v drugem delu, ki je pravzaprav priloga publikacije, pa so objavljeni vsi podatki in križanja za posamezne države. Znanstveniki iz držav, ki niso članice Evropske skupnosti, so na srečanju v Bruslju predstavili podatke iz svojih nacionalnih raziskav javnega mnenja, ki so vsebinsko blizu Eurobarometrovim vprašanjem o nacionalni in evropski varnosti.

V drugi etapi raziskovalnega dela prve mednarodne delovne skupine ERGOMAS

je predvidena multinacionalna raziskava po enotnem vzorcu in z enakim instrumentarjem v vsej Evropi oziroma v vseh državah, kjer bodo nacionalni inštituti ali centri za proučevanje javnega mnenja o varnostnih zadevah pristali na tako sodelovanje. Zaenkrat so to vse države članice Evropske skupnosti, razen njih pa še Švedska, Češko-Slovaška, Poljska, Ruska federacija in Slovenija. Predstavniki teh držav so na srečanju v Bruslju predstavili svoja nacionalna poročila.

Zanimivo je, kako nekdanje socialistične države lovijo korak z Zahodno Evropo in ne nazadnje tudi s Slovenijo pri proučevanju javnega mnenja. Češko-Slovaško in Poljsko so predstavili raziskovalci Vojaških inštitutov za družbene oziroma sociološke raziskave. Češko-slovaški kolegi so med prvimi državami v Evropi izvedli mednarodni projekt »Vojaški poklic«, ki ga hkrati znotraj ERGOMAS izvaja šesta delovna skupina. V Sloveniji bo tako raziskavo izvedel Obramboslovni raziskovalni center. Gre za stališča profesionalnih kadrov o svojem okolju, karieri, vojski, varnosti nasploh. Zbrani podatki se obdelujejo na enem mestu. Pred letom in pol si ni bilo mogoče niti zamisliti, da bi katera koli socialistična država pristala na posredovanje podatkov o tako občutljivi temi zahodnim »imperialističnim« državam. Danes si zahodnoevropske raziskovalne institucije prizadevajo zbrati denar v svojih državah zato, da bi pomagale Češko-Slovaški in Poljski, da speljeta tovrstne raziskave. Pripadniki vojaške organizacije nekdanje Jugoslavije bi najbrž le stežka doumeli take preobrate.

Sicer pa se v razmerah nekdanjih socialističnih držav prepoznamo tudi sami. Npr. Češko-Slovaški Vojaški inštitut za družbene raziskave je v Bruslju zastopal sociolog, ki je to postal ob svoji redni službi, kot oficir češko-slovaške armade, nazadnje kot pilot MIG 21. V nemirnem letu 1989, ko so množice v Pragi in drugih mestih zahtevale demokracijo, je kot še mnogi drugi mladi oficirji podpisal razglas za Vaclava Havela. Potem je lahko demonstriral z množicami – v civilni obleki. Po novembrskem revolucionarnem prevratu (Čehi in Slovaki štejejo 17. november za svoj dan revolucije) se je sreča obrnila. Sedaj se v civilnih oblekah po Pragi sprehajajo tisti, ki so češko-slovaškega kolega vrgli iz službe. Predstavniki Ruske

federacije je v bruseljski posvet vnesel poseben nemir. Trdil je, da je raziskovanje javnega mnenja zavajajoče za kakršne koli meritorne sklepe, zaključke, kajti javno mnenje je mogoče zmanipulirati – ljudje lahko narobe razumejo vprašanje ali ljudje morda sploh nimajo mnenja. Za raziskovalce iz Evrope, ki se, nekateri že več kot dvajset let, ukvarjajo s tovrstnim raziskovanjem, je bila to prava lekcija. V Ruski federaciji namreč še niso speljali nobene tovrstne raziskave.

V slovenskem nacionalnem poročilu sem govorila o slovenskem javnem mnenju, toda tudi o Jugoslaviji. Slovenske razprave o nacionalni varnosti v zadnjih desetih letih so bile deloma posledica, deloma pa tudi spodbuda za erozijo legitimnosti jugoslovanske vojaške doktrine. V tem kontekstu je bilo mogoče predstaviti podatke iz edine vsejugoslovanske raziskave javnega mnenja o obrambnih zadevah iz let 1985/1986 (Makroprojekt: Pripravljenost družbenopolitičnega sistema SFRJ za SLO in DS, Obramboslovni raziskovalni center, Ljubljana in Inštitut za politično-pravne in sociološke raziskave, Skopje), potem podatke iz SJM 90/3 (Stališča o nacionalni varnosti Slovenije) ter podatke iz nekaterih raziskav Obramboslovnega raziskovalnega centra iz leta 1991. Referat je vzbudil pozornost, pa ne le zaradi podatkov, temveč zaradi situacije v Jugoslaviji. Mnogi znanstveniki s področja raziskovanja civilno-vojaških razmerij v svetu še danes ne morejo verjeti, da se je Jugoslovanska armada lahko tako pošastno lotila svojega ljudstva. V svojih

tipologijah so jo šteli za armado, ki je pravo poosebljenje mirovnega gibanja, za armado, ki se ne more nikoli obrniti proti svojemu ljudstvu, ker je del njega. V kritikah svojih nacionalnih armad so dolga leta postavljali jugoslovansko armado za zgled in smer, v katero bi se morale le-te transformirati. Kolaps jugoslovanske vojaške doktrine tako v posebnem smislu pomeni tudi zaton njihovih teorij in argumentov.

Tragično je, da po vseh teh enajstih letih (kajti agonija jugoslovanske vojske se je dejansko začela s smrtjo njenega karizmatičnega poveljnika, Tita) nismo zmogli povedati svetu okoli nas, kakšen monstrum se redi v našem miljeju. Bruseljsko srečanje evropskih vojaških sociologov in politologov je zato izziv – in to v več smereh: 1) na prihodnjih srečanjih ne bo več Jugoslavije in njene nacionalnega poročila – morda jo bodo nadomestila poročila posameznih držav, nastalih na njenem ozemlju; 2) v znanstvene kroge vstopa nova generacija vojaških sociologov in politologov, ki svoje ga empiričnega dela ne povezujejo več samo z vojsko, temveč z varnostjo v celoti. Kajti tradicionalne predstave o sovražnikih izginjajo, evropska javnost ne verjame več v možnost vojne. Nove nevarnosti za preživetje človeštva prinašajo onesnaževanje okolja, tvegana zaradi visoko sofisticiranih tehnologij in dramatične socialne razlike med Vzhodom in Zahodom ter Severom in Jugom. Za rešitev teh problemov so nacionalne armade povsem neuporabne in tudi ukrepi posameznih držav ne zadoščajo.